

П'ЯТА ОРБИТА ВОЛОДИМИРА ПАВЛОВИЧА ГОРБУЛІНА

**Інтерв'ю з академіком НАН України
В.П. Горбуліним**

17 січня 2014 р. видатному державному діячеві, політику, вченому, талановитому організатору, публіцисту, академіку НАН України Володимирі Павловичу Горбуліну виповнилося 75 років.

Коротка офіційна біографія ювіляра

Народився Володимир Павлович у 1939 р. в Запоріжжі в родині інженера-будівельника. Закінчив фізико-технічний факультет Дніпропетровського університету. У 1962–1977 рр. працював у КБ «Південне», захистив кандидатську дисертацію за закритою тематикою.

У 1977 р. переведений на роботу до Відділу оборонної промисловості ЦК КПУ, де з 1980 р. завідував сектором ракетно-технічної та авіаційної техніки. Брав участь в організації та координації робіт за всіма програмами створення ракетно-космічної та авіаційної техніки в Україні. У 1991 р. очолював підвідділ оборонної роботи Кабінету Міністрів України.

З 1992 р. — ініціатор створення і перший Генеральний директор Національного космічного агентства України. На цій посаді керував розробленням і брав безпосередню участь у втіленні першої Національної космічної програми України (1992–1997). У 1993 р. його обрано членом Міжнародної академії астронавтики. У 1994 р. захистив докторську дисертацію за закритою тематикою.

З серпня 1994 р. — Секретар Ради національної безпеки при Президентові України — Радник Президента України з питань національної безпеки. У 1996–1999 рр. — Секретар Ради національної безпеки і оборони України. Один із авторів Концеп-

ції національної безпеки і оборони України та інших ключових документів стратегії розвитку держави. Зробив істотний внесок у визначення науково-методологічних основ системи національної безпеки України та розроблення правового базису розвитку її оборонної складової. У 1997 р. його обрано академіком НАН України.

З грудня 1999 р. — радник Президента України. У 2000—2002 рр. — Голова Держкомісії з питань оборонно-промислового комплексу України. Керівник і учасник розроблення Державної програми розвитку озброєння та військової техніки, Концепції структурної перебудови оборонно-промислового комплексу України. З грудня 2002 р. — помічник Президента України з питань національної безпеки. На виконання Указу Президента в січні 2003 р. заснував Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України. У 2003—2005 рр. — заступник голови Держкомісії з питань реформування та розвитку Збройних Сил України, безпосередній учасник розроблення Стратегічного оборонного бюлетеня України на період до 2015 р., Воєнної доктрини України та Закону «Про основи національної безпеки України». З грудня 2003 р. — організатор і директор на громадських засадах Інституту проблем національної безпеки.

Упродовж 2005—2007 рр. — радник Президента України — в.о. керівника Головної служби оборонної політики. У 2006 р. був тимчасово виконуючим обов'язки Секретаря Ради національної безпеки і оборони України.

У 2007—2010 рр. — директор Інституту проблем національної безпеки. З 2011 р. — член Президії НАН України.

Перелік найвищих державних нагород

Два ордени Трудового Червоного Прапора (1976, 1982), премія НАН України ім. М.К. Янгеля (1988), Державна премія СРСР в галузі науки і техніки (1988), орден Ярослава Мудрого: V ступеня (1997), IV ступеня (2004), III ступеня (2009), Командорський хрест із зіркою ордена Заслуг перед Республікою Поль-

Перший орден Трудового Червоного Прапора. У центрі — майбутній Головний конструктор ракети-носія «Енергія» Борис Губанов. 1976 р.

ща (1997), Державна премія України в галузі науки і техніки (2002), Почесна грамота Верховної Ради України (2004), а також багато інших медалей, нагород і відзнак.

— *Володимире Павловичу, насамперед дозвольте від імені редакції журналу щиро привітати Вас із днем народження. На перший погляд, Ваша трудова біографія видається багатогранною і різнобічною. Проте в ній простежується основний напрям — самовіддане, високопрофесійне служіння своїй країні, що повною мірою підтверджує як список Ваших державних нагород, так і глибока повага колег. А як би Ви самі визначили свою діяльність?*

— Яюсь у своїх спогадах мій давній товариш по службі Яків Якович Гордієнко дуже змістовно й образно визначив життєвий шлях людини, порівнявши його зі спіраллю, кожен виток якої — ніби космічна орбіта, а перехід між ними відбувається завдяки накопиченню нових знань і досвіду, розширенню кругозору. Таких орбіт у мене було п'ять.

Перша орбіта — Особливе конструкторське бюро, перейменоване згодом на КБ «Південне». Мені пощастило потрапити в це надсекретне наукове КБ, відбір до якого був надзвичайно ретельний і всебічний, брати участь у розробленні бойових ракетних комплексів стратегічного призначення (8К67, 8К69, 15А14) і космічних апаратів серії «Космос».

Всесвітній космічний конгрес. Праворуч — академік НАН України Г.С. Писаренко. Відень, 1982 р.

Перший Генеральний директор Національного космічного агентства України. 1992 р.

Моїми вчителями і наставниками були такі корифеї ракетно-космічної техніки, як Михайло Кузьмич Янгель, Олександр Максимович Макаров, Володимир Федорович Уткін. Саме там я захистив кандидатську дисертацію, відбувся як фахівець у ракетно-космічній галузі. Причому після переведення на іншу роботу я ніколи не втрачав зв'язок із КБ «Південне», як не втрачаю його й тепер.

Друга орбіта — робота у Відділі оборонної промисловості ЦК Компартії України. Цей відділ, по суті, був республіканським штабом управління діяльністю підприємств і наукових організацій союзного підпорядкування, на-

самперед військово-промислового комплексу, в частині створення нових зразків озброєнь і військової техніки. Робота в апараті ЦК КПУ стала для мене справжньою школою життя, дала мені безцінний досвід керівництва проектами державного масштабу. В основному я займався організацією виконання завдань зі створення нових стратегічних ракетних комплексів. Процес цей був безперервний, комплекси змінювали один одного, підвищувалися їхні тактико-технічні характеристики і бойові можливості. Мені доводилося багато працювати з людьми на різних рівнях: від начальників цехів до заступників міністрів СРСР і відповідальних працівників ЦК КПСР. Крім того, я курирував проведення НДДКР в інтересах оборонних міністерств СРСР, що давало мені змогу тісно співпрацювати з видатними представниками академічної науки: Б.Є. Патонем, В.І. Трефіловим, Г.С. Писаренком та багатьма іншими.

Третя орбіта — це створення Національного космічного агентства України. Я вважаю, це була єдина на той час можливість зберегти науково-технічний потенціал ракетно-космічної галузі після розпаду Радянського Союзу. Переконати чиновників різних рангів у необхідності прийняття такого відповідального, важливого і потрібного для країни рішення виявилось досить непростим завданням. Величезну роль у його виконанні відіграла підтримка президента АН України академіка Б.Є. Патона, голови Комісії космічних досліджень АН України академіка Я.С. Яцківа, багатьох видатних учених, головних конструкторів, директорів підприємств ракетно-космічного комплексу. Після підписання Указу Президента України Л.М. Кравчука про створення Національного космічного агентства України зі статусом центрального органу виконавчої влади розпочалася титанічна робота з розв'язання безлічі проблем: звітки взяти фінансування, де розмістити Агентство, якою має бути його структура, де знайти кадри, як подолати нерозуміння окремих чиновників і т. ін. У цей час надзвичайно загострилася ситуація з виконанням Україною своїх зобов'язань у рамках Між-

державної програми космічних досліджень, і доводилося вигадувати нестандартні шляхи для пошуку необхідних коштів.

Від самого початку ми намагалися вибудувати роботу НКАУ на основі гармонійної співпраці вчених, науково-технічних працівників, конструкторів і військових фахівців. Приємно усвідомлювати, що така практика зберігається в Агентстві й донині.

Іншим важливим кроком стало визначення тактики і стратегії подальшої організації космічної діяльності як у своїй країні, так і за кордоном. Для планування заходів на коротку і середньострокову перспективу виникла потреба у розробленні п'ятирічних програм, які б затверджувалися на найвищому державному рівні. Через півроку ми підготували проект першої космічної програми, який було ухвалено постановою Кабінету Міністрів України.

На жаль, не всі її положення вдалося реалізувати, однак завдяки цій програмі в Україні було сформовано ракетно-космічну галузь. Більше того, ми змогли вийти на світовий ринок космічних послуг. Україна постала як держава, яка володіє унікальними космічними технологіями, що для світової громадськості на той час було справжнім одкровенням.

У ті роки в ракетно-космічній галузі склалася парадоксальна ситуація: багато ракет-носіїв і супутників створювали в Україні, проте інформацію з космосу ми змушені були купувати у Росії. Почалися роботи зі створення замкнутого циклу національної космічної інфраструктури. Незважаючи на мізерність бюджету НКАУ, все ж було створено п'ять регіональних космічних центрів, які дали початок формуванню національної системи дистанційного зондування Землі.

Четверта орбіта — робота в Раді національної безпеки і оборони України. У 1994 р. Президент України Л.Д. Кучма поставив переді мною завдання реформувати тодішню Раду національної безпеки таким чином, щоб вона стала ключовим органом для вироблення ідей стратегічного розвитку країни. Насамперед довелося змінити досить аморфну структуру РНБ. Пріоритетом стала ідентифікація загроз

національній безпеці і вироблення політичних рішень для адекватного реагування на них. Було введено посади державних експертів, які відповідали за проблеми економічної безпеки, ядерної політики, екологічної безпеки, соціальні та гуманітарні аспекти, розвідувальні й контррозвідувальні напрями, інформаційну безпеку, міжнародно-правові напрями, вирішення правоохоронних та оборонних завдань тощо. Загалом робота всього апарату РНБ, а потім і РНБО України будувалася на основі системної наукової підтримки з боку науководослідних інститутів та інших організацій, що входили до системи НАН України. Така співпраця була необхідною, адже від неї залежали ефективність і характер політичних рішень Президента України стосовно всіх сфер державного будівництва. Тим самим цілям було підпорядковано і діяльність Інституту стратегічних досліджень, Інституту проблем міжнародної безпеки, а пізніше й Інституту проблем національної безпеки.

Найскладнішими, напевно, були питання, пов'язані з реформуванням Збройних Сил. У державі фактично не було системних підходів, військові самі оцінювали загрози й обирали заходи адекватного реагування. Зрозуміло, що цю проблему не можна було вирішити в одну мить. Потрібно було подолати стереотипи вчорашніх випускників Академії Генштабу ЗС СРСР, які мислили категоріями глобальних конфліктів, і при цьому відійти від категорій воєн без зіткнення танкових і повітряних армій, без війни флотів, без обміну ядерними ударами. При плануванні необхідно було враховувати, що Україна є нейтральною європейською державою, яка проголосила свій без'ядерний статус. Крім того, оборонні видатки бюджету скоротилися настільки, що виділених ресурсів ледве вистачало на утримання військ, про повноцінну бойову підготовку навіть не йшлося. Не можна було провести скорочення у Збройних Силах, не вирішивши при цьому величезну кількість соціальних питань. Зрештою вдалося переконати керівництво країни перейти до поступового збільшення оборонних витрат, хоча б до мінімально необхідного

З Президентом США Б. Клінтоном. 1996 р.

Перед підписанням Великого договору між Росією та Україною. 1997 р.

рівня. Було складено прогностичні показники економічного розвитку країни на тривалий період, що дало змогу розпочати розроблення Державної програми розвитку озброєння та військової техніки.

Надзвичайно тривожним було фінансове й економічне становище країни: інфляція, яка стрімко галопувала щомісяця, розвал промисловості, величезний спад виробництва, крайнє загострення соціальних питань, занепад системи охорони здоров'я, проблеми Чорнобиля та ядерної енергетики. Крім того, гілки державної

влади були не збалансованими, країна не мала повноцінної Конституції, національної валюти.

І все ж, незважаючи на величезні економічні труднощі середини 90-х років, вдалося вирішити цілу низку важливих для країни питань. Потужний науковий потенціал дозволив розробити і затвердити Концепцію національної безпеки України. Конституція 1996 р. закріпила за РНБО статус конституційного органу державного управління. Зміцнилися інтелектуально-наукові основи вироблення та реалізації політики національної безпеки.

П'ята орбіта — нинішня, моя робота в Президії Національної академії наук України. Сьогодні до моїх обов'язків входить координація досліджень НАН України в галузі національної безпеки, модернізації та створення нових високоєфективних систем озброєння і військової техніки.

— А що б Ви відзначили як найбільше досягнення на «п'ятій орбіті»?

— Напевне, активне відновлення спільних робіт КБ «Південне» з НАН України. Ми вже маємо цінний досвід науково-технічного співробітництва, накопичений у другій половині минулого століття — в епоху бурхливого розвитку космічної науки і ракетно-космічної техніки. Тільки на основі напрацьованих роками зв'язків можливе виконання тих складних завдань, що стоять перед вітчизняною ракетно-космічною галуззю в найближчі десятиліття.

Справа в тому, що закладений у минулому столітті науковий і технологічний фундамент космічного виробництва на сьогодні практично повністю освоєно. Відсутність позитивної динаміки в його розвитку зумовлена глибокою конверсією вітчизняної промисловості, проведеною в 1990-х роках, та недостатнім фінансуванням. Космічну науку і виробництво по суті прирекли на самовиживання (фінансування науки становило в середньому 0,29%, а космічних програм — 0,15% річного бюджету країни). Як я вже говорив, ціною неймовірних зусиль усе ж вдалося зберегти головний науково-технічний потенціал, кадри і матеріальну основу ракетно-космічного виробництва.

У Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року, затвердженій Урядом України в березні 2011 р., і в Загальнодержавній цільовій науково-технічній космічній програмі на 2013–2017 роки, ухваленій Верховною Радою України у вересні 2013 р. та затвердженій Президентом України В.Ф. Януковичем, передбачено низку нових проектів і завдань, реалізація яких неможлива без активізації співпраці НАН України та провідних підприємств ракетно-космічної галузі.

Наприкінці 1990-х — на початку 2000-х років, використовуючи напрацьований раніше науково-технічний доробок, КБ «Південне» і ВО «Південмаш» вдалося в умовах жорсткої конкуренції посісти гідне місце на світовому ринку космічних послуг, взяти участь у великих міжнародних комерційних проектах «Дніпро», «Морський старт», «Наземний старт». Цьому сприяла цілеспрямована політика Державного космічного агентства України, яка привела до підписання стратегічних угод про співпрацю з Росією, США, Китаєм, Європейським Союзом і Європейським космічним агентством.

Проте сьогодні темпи розвитку світової ракетно-космічної техніки надзвичайно високі. Росія і США підтверджують своє лідерство постійним розробленням нових ракетно-космічних комплексів. Стрімко розвивають космічні програми Євросоюз і Китай. Десятки країн створюють власні ракети-носії, будують космодроми. В останні роки КБ «Південне» і «Південмаш» увійшли в міжнародну кооперацію зі створення американської ракети-носія «Антарес» та європейської ракети «Вега». Тривають переговори й опрацювання за іншими проектами. Однак витримати конкурентну боротьбу їм вдасться лише в тому разі, якщо вирішення всього комплексу питань розроблення, виготовлення, випробування та експлуатації ракетно-космічної техніки відбуватиметься з використанням останніх досягнень науки. Розуміючи це, КБ «Південне» взяло на себе роль ініціатора щодо залучення науково-технічного потенціалу України для створення

Багато років поруч...

нової сучасної ракетно-космічної техніки. Цю ініціативу підтримало керівництво НАН України і ДКА України.

У жовтні 2012 р. на розширеному засіданні Президії НАН України було підписано Генеральну угоду про науково-технічне співробітництво між НАН України та КБ «Південне» у сфері створення ракетно-космічної техніки, затверджено перспективний план спільної науково-технічної діяльності та організовано Координаційну раду. Таке об'єднане засідання Президії НАН України і КБ «Південне» відбулося вперше за останні 20 років, а подібну за масштабністю інвентаризацію наукових розробок українських інститутів для потреб космічної галузі виконували востаннє у 1980-ті роки, ще за часів Генерального конструктора В.Ф. Уткіна. Надію на успіх запланованої співпраці дає та аналітична ретельність, з якою готували й узгоджували ухвалені документи. Велику підготовчу роботу провели Президія НАН України, Управління космічних наукових досліджень ДКА України, тематичні підрозділи КБ «Південне».

22 жовтня 2013 р. на розширеному засіданні Координаційної ради з організації спільних робіт КБ «Південне» і наукових організацій НАН України було розглянуто попередні підсумки першого року співпраці. За цей час вдалося відновити багаторічні зв'язки між підроз-

ділами КБ «Південне» та академічними інститутами. За всіма напрямками, що увійшли до плану спільної науково-дослідної діяльності на 2013 р., було узгоджено технічні завдання та видано вихідні дані. За 10 першочерговими темами почалося виконання науково-дослідних робіт, підкріплене необхідним фінансуванням. Було підписано план робіт на 2014 р., до якого додано 16 нових тем і передбачено значне збільшення обсягів фінансування.

Я переконаний, що, тільки використовуючи безцінний і перевірений життям досвід співпраці науки і промисловості, можна вирішити найскладніші завдання ракетно-космічної га-

лузі і з оптимізмом дивитися в космічне майбутнє України ХХІ століття.

— В одному з інтерв'ю Ви якось зізналися, що погано ставитеся до заздравиць на Вашу честь, оскільки при цьому відчуваєте, що вже «виносять», а Ви з цим не можете погодитися. Тому дозвольте просто висловити Вам глибоку повагу і побажати міцного здоров'я, благополуччя та невичерпної енергії для втілення всіх Ваших задумів.

— Спасибі.

*Розмову вела
Олена МЕЛЕЖИК*